

SIMPOZIJI, DELAVNICE

KONFERENCA EAST RAZISKOVALNE MREŽE »DEPOPULACIJA V RURALNIH PODROČJIH V SREDNJI VZHODNI EVROPI: VZROKI, POSLEDICE IN REŠITVE«

Görlitz, 11. do 13. junij 2015

Kratica *EAST* pomeni vzhodnoevropske starajoče se družbe v tranziciji (*Eastern-European Ageing Societies in Transition*). Mreža *EAST* je vzhodnoevropska raziskovalna mreža oxfordskega inštituta za staranje prebivalstva. Poslanstvo mreže je povezovanje s sodelavci iz Vzhodne in Srednje Evrope, zato izvaja aktivnosti skupnega raziskovanja na področju problemov staranja ter z usposabljanjem in mentorstvom programom nudi podporo v izgradnji kapacitet.

Mreža *EAST* ima namen združevati posameznike z raziskovalnim interesom na področju staranja v postsocialističnih družbah v Srednjevzhodni, Jugovzhodni in Vzhodni Evropi. Raziskovanje na področju staranja v regiji daje poudarek posebej socialni implikaciji starajoče se populacije. Gre za dokaj novo disciplino, zato se tudi malo raziskovalcev loteva raziskav na tem področju.

Mreža *EAST* se trudi pomagati tako starejšim raziskovalcem kot raziskovalcem, ki se vključujejo nanovo, pri medsebojnem povezovanju in izmenjavi izkušenj, učenju raziskovanja na področju staranja in razvijanju skupnih projektov. Podpira aktivnosti pri uveljavljanju gerontologije kot priznane akademske veje, ki jo bodo upoštevale druge akademske discipline, politika in širša javnost. Mreža ima z raziskovalci skupen interes pri problematiki staranja v Vzhodni Evropi, zato podpira sodelovanje pri raziskovanju in

skupnih pogledih. Trenutno je članov mreže skoraj 200 raziskovalcev iz 20 držav, člani pa so tudi nekateri raziskovalci drugih področij, ki jih zanima področje staranja v Vzhodni Evropi.

V preteklih letih je namreč gerontološko raziskovanje postalo zelo popularno v kontekstu vse večjega zavedanja o staranju populacije in rezultirajočih spremembah v socialni strukturi in institucijah (družina, dobrobit države ipd.). Čeprav se je populacija v Vzhodni Evropi začela starati veliko pozneje kakor v drugih delih Evrope, demografski trendi 90-ih let in začetka 21. stoletja (dramatičen upad smrtnosti, migracije velikega števila mlajših ljudi in počasen, vendar kontinuiran dvig pričakovane življenjske dobe), se pričakuje hitrejša staranje kot v Zahodni in Severni Evropi. Mnoge vzhodnoevropske države niso dovolj dobro pripravljene na starostno socialno tranzicijo, saj še niso povsem dokončale prejšnje tranzicije iz socializma in planskega gospodarstva v kapitalizem in svobodno gospodarstvo.

Hitrost procesa staranja in institucionalizirana podpora tem spremembam kot tudi socialni pogoji, v katerih živijo starejši ljudje v različnih okoljih in državah v Vzhodni Evropi, pa se med seboj razlikujejo; razlike so npr. med urbanim in ruralnim okoljem. Nekaterne države (kot Slovenija, Češka) so se prilagajale novim demografskim vzorcem z majhno umrljivostjo in povečano življenjsko dobo na podobne načine kot zahodne države. Druge (kot Rusija, Ukrajina ali Litvanija) se počasi soočajo s to problematiko, čeprav imajo stopnjo umrljivosti primerljivo z drugimi vzhodnoevropskimi državami. Prav tako se seniorji v Belorusiji, Latviji ali Moldaviji srečujejo s težjimi socialnoekonomskimi okoliščinami kot seniorji na Hrvaškem, Madžarskem ali na Poljskem.

Na konferenci v Görlitzu, ki je bila izvedena v obliki delavnice na temo depopulacije v ruralnih območjih v Srednji/Vzhodni Evropi, so se udeleženci ukvarjali z vzroki, posledicami in rešitvami tega pojava. Udeleženci so bili iz držav Vzhodne Evrope: Poljske, vzhodnega dela Nemčije, Bolgarije, Litve, Latvije, Romunije, Madžarske, Češke, Srbije in Slovenije. S Poljske, z Varšavske šole za ekonomijo, je prof. Frątczak predstavila primer depopuliziranih območij Poljske v obdobju med 1950 in 2011. Ker je problem depopulacije v literaturi definiran na različne načine, se je predstavitev v veliki meri ukvarjala s pregledno opredelitvijo procesa populacije, ki lahko z demografske perspektive (naravnih in migracijskih premikov) predstavlja težavo. Predstavitev je upoštevala, da pri analiziranju fenomena depopulacije lahko problem povzročajo že načini merjenja in da ni samo definicija depopulacije ovira. V analizi demografskih procesov, ki jih sestavljajo naravna in migracijska gibanja, so se poleg ukrepov depopulacije ukvarjali tudi z osnovami demografskih meritev in indikatorji. Ugotovitve študije, ki so bile predstavljene, kažejo, da je z uporabo prostorskega pristopa težko ugotoviti, ali obstaja kak enoten trend v spremembah populacije in depopulacije ruralnih območij na Poljskem, v določenih področjih je bilo mogoče zaznati zgolj posamezne specifične. Dinamika in spremembe prebivalstva skozi celotno 60-letno obdobje, ki je bilo predstavljeno na delavnici, so bile po eni strani odvisne od socialnoekonomskih politik in na drugi strani od determiniranih lokalnih okoliščin. Zato je posledično slika sprememb prebivalstva in njenih tendenc na Poljskem prikazana kot zelo kompleksna. Poleg tega so bili predstavljeni tudi ključni problemi pri staranju prebivalstva in zagotavljanju storitev, ki so povezane z razvojem teritorialnih enot na Poljskem, s katerimi se bodo morali ukvarjati v bližnji prihodnosti.

Iz Romunije je prof. Neményi s *Partium Christian Univerze* v Oradei predstavila demografske in socialnoekonomske aspekte depopulacije na romunskem podeželju in povezavo z mednarodnim migracijskim delom. Analizirano je obdobje med dvema cenzusoma (2002 do 2011), ko je bila populacija Romunije zmanjšana za 2 milijona ljudi ter se je migracijsko delo povečevalo (trenutno je 3,5 milijona ljudi v tujini). Populacija romunskih vasi se je v tem obdobju starala, zato se je predstavitev ukvarjala s stopnjo in ritmom staranja v tem obdobju. Posledično se na teh depopuliranih območjih pojavljajo veliki problemi s starejšim prebivalstvom, saj je težko zagotoviti storitve in primerno oskrba. Romunija sedaj namreč doživlja globok proces depopulacije, ki jo povzročata dva dejavnika: zmanjšano število rojstev in migracijsko delo v tujini. Predstavljeno je bilo več tipov migracij: iz ruralnih v urbana območja ter dva tipa migracij v tujino – kratkotrajne in dolgotrajne (po starostnih skupinah, spolu, rezidenčnih državah). Posebnost Romunije je, da so ljudje, ki migrirajo, povečini predstavniki starejšega kmečkega prebivalstva oz. ljudje z razdrobljenimi kmetijami, na katerih se stežka preživljajo s kmetovanjem. Iz mape migracij, ki je bila prikazana, je razvidno, da obstaja sedem depopuliranih območij, pri katerih se proces pogloblja tudi v prihodnosti. V depopuliranih vaseh so opuščene ustanove in hiše, kar za prebivalstvo, predvsem staro, pomeni veliko oviro. Sklep predavitve je, da je proces depopulacije moč ustaviti z vračanjem ljudi nazaj in s socialno politiko, ki bi vplivala na stopnjo rojstev.

Prof. Szeman s *Semmelweis Univerze* in madžarske Akademije znanosti je predstavila izzive dolgotrajne oskrbe na Madžarskem in možne odgovore. Prvi del predavitve je analiziral probleme, povezane s staranjem. Širok prepad med pričakovanim zdravim življenjem in stvarnim stanjem, ki je tipičen predvsem za

ženske po 65. letu starosti, je na Madžarskem izziv za ureditev dolgotrajne oskrbe. Zaradi finančnih razlogov so številne lokalne oblasti nezmožne zagotoviti osnovne storitve, ki so obvezne v *Social Welfare Act*. Problem je posebno resen v primeru majhnih naselij s starajočo se populacijo. 66,6 % vsem s populacijo manj kot 400 prebivalcev ne morejo zagotoviti oskrbe na domu in 70 % vasi ne more zagotoviti dovoza prehrane na domove – od leta 2004 se na Madžarskem situacija še vedno ni izboljšala. V mestih so manjkajoče storitve nadomeščene deloma z domačimi viri – ocenjeno je, da 56 do 58 % starejših, ki ima po odpustu iz bolnišnice potrebe po negi, prejema neformalno nego. Predstavitev je v analizi na podlagi sedanjega stanja pokazala, da se bo drastično povečeval že tako velik problem na področju nege in odkrivanja dobrih praks. Kot možnost reševanja problematike je predstavitev ponudila pilotni programski model, ki se bo razvil in bi lahko na Madžarskem zagotavljal celovito nego za starejše tako na ruralnem kot urbanem območju – predvsem z uporabo IKT in tehničnih naprav, z vključevanjem mladih prostovoljcev v starosti med 14 in 16 let ter nezaposlenih ljudi preko javnih del.

Prof. Illebec s Fakultete za družbene vede v Ljubljani je predstavila vlogo formalnih služb v nujenju nege za starejše ljudi v depopuliranih ruralnih območjih v Srednji in Vzhodni Evropi. Izpostavila je, da migracije mladih usposobljenih ljudi v ruralnih območjih pospešujejo proces staranja družbe in da je to skupaj s poslabšanjem stanja v javnih in zasebnih storitvah (predvsem glede njihove dostopnosti) pomembna tema za starejše ljudi in njihove družine. V predstavitvi so bili opisani številni nepovezani procesi, ki vplivajo na uporabo formalnih storitev v ruralnih območjih in jo kažejo kot posebej zahtevno nalogo. Stroški storitev nege v ruralnih območjih so pogosto višji od stroškov le-teh v urbanih

okoljih, saj so razdalje med centri, ki zagotavljajo storitve oskrbe, in domovi oskrbovancev večje. Podobni problemi so tudi z ohranitvijo in pridobitvijo osebja na ruralnih območjih. Omejena dostopnost do javnega prevoza še bolj omejuje dostop do storitev nege in zdravstvenih centrov. Celo zagotavljanje hrane in ostale osnovne potrebe so lahko otežene zaradi primanjkljaja krajevnih trgovin in javnega prevoza. V Vzhodni in Srednji Evropi je tudi uporaba formalnih storitev pri zagotavljanju nege za samostojno starejšo populacijo zelo omejena. Zato je pomembno, da se ugotovijo razlogi za slab napredek formalnih storitev v tem delu Evrope ter da se razume vloga formalnih storitev pri zagotavljanju oskrbe ljudi na depopuliranih ruralnih območjih. Predstavitev je ugotavljala kontekst in vlogo formalne nege v ruralnih območjih Slovenije in delih Evrope s podobnim finančnim stanjem.

Prof. Hoff je predstavil koncept t. i. regionalnega staranja z regionalno statistiko staranja populacije s poudarkom na situaciji v Saksoniji v bivši Vzhodni Nemčiji, ki je zvezna država s trenutno najstarejšo populacijo (z več kot 25 % populacije, starejše od 65 let). Nekateri specifični izzivi pri reševanju problemov naglega staranja so bili predstavljeni z uporabo podatkov iz regionalne študije na področju nege na domu in potreb starejšega prebivalstva v Zgornji Lusatii in vzhodni Saksoniji. Ta primer je bil uporabljen tudi za medregijsko in meddržavno sodelovanje pri reševanju izzivov starajoče se populacije v depopuliranih ruralnih območjih Zgornje Lusatie in vzhodne Saksonije, zahodne Šlezije, Poljske in dela Češke.

Izpostavljeno je bilo, da sta Nemčija in Italija vodilni v Evropi po staranju prebivalstva, saj je več kot 20 % populacije starejše od 65 let. Do leta 2030 naj bi ta odstotek narasel na več kot 28 v Nemčiji in skoraj za četrtnino v nekaterih drugih srednjeevropskih državah (v Sloveniji in Bolgariji na 24,2 % ter v Latviji na 23,1 %).

Nemčija je ekstremni primer medregijskih razlik v regijah, ki imajo najmlajšo in najstarejšo strukturo prebivalcev, kar še ni primer v drugih državah. Kljub temu je bilo izpostavljeno, da se prisotni naraščajoči dokazi o individualnih razlikah med urbanimi in ruralnimi, pogosto depopuliranimi regijami, odražajo predvsem v zagotavljanju storitev za starejše. Povzete so

bile zato prednosti meddržavnega raziskovanja neodvisno od mej, saj bi sodelovanje pri takšnem meddržavnem raziskovanju zagotovilo podatke o možnosti čezmejnega sodelovanja pri zagotavljanju storitev in zapolnitvi virov v deprimiranih območjih ter zmanjšalo odvisnost od državnega financiranja in politik.

Ana Vujović